

A korporált szülőség értelmezése a hazai gyakorlatban

Rácz Andrea: *Gyermekvédelem mint fragmentált társadalmi intézmény.*
Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2016, p. 190.

ZÁMBÓ GABRIELLA

Debreceni Egyetem, Politikatudományi és Szociológiai Intézet, egyetemi hallgató

Rácz Andrea a *Jó szülő-e az állam* kutatás eredményeit fókuszba állítva tesz kísérletet arra, hogy hazai és nemzetközi elméletekbe, tendenciákba ágyazva meghatározza a hazai gyermekvédelmi rendszer sajátosságait. Ezek az intézményi, jogi és szakmai keretek olyan aspektusból kerülnek megvilágításba, mely által a szerző reflektálni kíván a késő modernitás társadalmi intézményekre gyakorolt hatására, egyúttal a fejlődés lehetséges irányaira.

A szerző a gyermekvédelem társadalmi beágyazottságát a strukturalista funkionalista megközelítés dimenziójában vizsgálja. A szociológia és szociális munka legfőbb teoretikusainak megfontolásait alapul véve, Peter Lüssi elméletéből kiemeli a gyermekvédelem gyakorlati alapon nyugvó jellegét. Ez a működési elv folyamatos reflektivitást feltételez az intézményrendszer és a szakma szempontjából, azonban bizonyos mértékű standardizációt is igényel. Az állam szerepe ebben a konstrukcióban nélkülözhetetlen. Foucault nyomán szükséges a hatalom megoszlását nem csak az állam, hanem a társadalom dimenziójában is nyomon követni („governmentality”), mely által ezekben a kormányzási folyamatokban az egyén és a társadalmi intézmények egyaránt részt vesznek. Magyarországon két meghatározó folyamat érhető tetten az elmúlt évtizedek vonatkozásában, mely egyrészt az intézménytelenítés elvén alapulva az intézmények családiasabbá válását eredményezte, másrészt a nevelőszülői ellátás professzionalizálódásához

NYITOTT SZEMMEL – Recenzió

vezetett. Rácz a gyermekvédelmet a durkheimi organikus szolidaritás mentén értelmezi, habár hangsúlyozza, hogy a rendszer természetes működéséből adódóan számtalan esetben épp ennek az ellenkezőjét, a mechanikus szolidaritást hívja életre. Mindezek eredményeként a jóléti függőség egyre nagyobb méreteket ölt.

A hazai gyermekvédelem elméleti áttekintését követően kiemeli, hogy az állam paternalista jelleget ölt (nagyértékű szabályozó erő és kontrollt képvisel). Ezen túl gyermekvédelmi orientációval rendelkező, a prevenciót előtérbe helyező gyermekközpontú intézményként azonosítja a magyarországi gyermekvédelmet.¹ A statisztikák kedvezőbben alakulnak, 2010-hez képest a gyermekvédelem rendszerében csökkent a gyermekek száma, a későbbi kutatási eredmények azonban jelentős problémákat jeleznek.

A korporált szülőség koncepciója és annak megvalósulása külön fejezetben kerül ismertetésre. Az integratív gyermekvédelmi beavatkozások tekintetében nem számolhatunk olyan standardizált mutatókkal – s ezáltal hatás- és eredményvizsgálatokkal –, melyek kellően felmérhetnék a gyermekvédelmi rendszer hatékonyságát, esetleges diszfunkcióit. Alkalmazhatóak ugyanakkor nemzetközi standardok a szakellátás területén, melyeket a *Child Safety Standards – Focus on children, young people and families using services* dokumentum foglal össze. A korporált szülőséget azonban nem csak módszertani háttér hiányában véli nehezen megragadhatónak a szerző, de önmagában is paradox jelenségként azonosítja azt. Ebben az értelemben a korporált szülőség egyszerre foglalja magában a folytonosságra való törekvést, valamint a rendszer működéséből adódó változások sorát. Az állam jó néhány kritérium teljesítését magára vállalja a korporált szülőség elérésének érdekében (felelősségvállalás, szükségletkielégítés, hátrányok leküzdésének elősegítése). A folyamat során azonban olyan stratégiai és operatív elvárásokkal kell szembenéznie, melyek nem csak a lehetőségek egyenlőségét feltételezik, hanem konkrét stratégiai megfontolásokat igényelnek. A szolgáltatások ezen tényezők következményeként habár individualizáltak, nem azonosíthatók az egyéni szükségletek kielégítésére való törekvéssel.

A kötet másik nagy egységeként bemutatásra kerülnek a kutatás eredményei, mely kvantitatív és kvalitatív módszereket ötvözve nyújt tematikus áttekintést a hazai gyermekvédelem rendszeréről.² A szakellátási struktúrában vezető beosztású személyek által kitöltött online kérdőívek elsősorban a fogalmak értelmezésére, a vezetői attitűdök felmérésére irányultak. A beérkezett válaszokból adódóan a

¹ A következő elméletalkotók keretrendszerei alapján határozta meg a hazai gyermekvédelmi rendszer jellegét: Hardiker és társai, Frost és Stein, Fox Harding, Gilbert és társai, Smith.

² A kutatás a Debreceni Egyetem belső kutatási pályázatának finanszírozásában valósult meg 2013. július 1. és 2014. június 30. között. A vezetők számára kiküldött 89 darab online kérdőív 48%-os visszaérkezési aránnyal került kitöltésre. A kutatás kvalitatív része 4 egyéni interjút tartalmaz (3 esetben budapesti, 1 esetben debreceni szakemberekkel), valamint 3 fókuszcsoportos interjút (1 budapesti csoport és 2 debreceni csoport).

NYITOTT SZEMMEL – Recenzió

kérdőívek elemzése interjúk jellegű feldolgozás keretében valósult meg. A vezetők meglehetősen kritikusan szemlélték a gyermekvédelem rendszerét; habár az államot inkább tekintették jó szülőnek, mint rossznak, a fiskális szempontok elsődlegességét erősen bírálták. Ezen túl a gyermekvédelmi szakellátás egyik legproblémásabb területeként az utógondozást azonosították, melyek a korhatárra vonatkozó jogszabályok, valamint a férőhelyek vonatkozásában is revízióra szorulnak. A fejezet során a szakemberek mentalitása is középpontba kerül, mely sok esetben az empátia hiányát, a participációs és normalizációs elv háttérbe szorulását jelzi. A szerző ugyanakkor kiemeli, hogy ezek az eredmények nem tekinthetők tendenciának. Az attitűdök felmérése mellett főként nem vezetői pozíciót betöltő szakemberekkel készültek egyéni és fókuszcsoportos interjúk. A gyermekvédelmi szakellátás aktuális kihívásaként a szükségletkielégítő funkció működési problémái kerültek előtérbe. Ezek a diszfunkciók főként a szükséges standardok és közös fogalmi keretek hiányában érhetőek tetten. A szakemberek megállapították, hogy a gyermekvédelmi politika más szakpolitikáknak való alárendeltsége alapvetően determinálja a rendszer eredményességét. Rendszerszintű diszfunkciók, módszertani hiányosságok, szemléletbeli különbözőségek, szakmai identitásválság, s a korporált szülőség teljesülésének hiátusai mind azt jelzik, hogy a késő modernitás jelenségeire sajátos válaszokkal reagál a gyermekvédelem rendszere. Mindezt érzékletesen árnyalja a szakellátásban élő fiatalok XV. Gyermekparlamenten a „jó szülő-e az állam” kérdésre adott válasza, melyben a fiatalok majdnem fele (14 fő) egyértelműen rossz szülőnek vélte az államot.³

A kötet során egy élesen kirajzolódó folyamatnak lehetünk szemtanúi, mely mind a szakemberek, mind az elsődleges célcsoport vonatkozásában instabilitást, alárendeltséget és hiányosságokat jelez. Melyek a választható utak a gyermekvédelem rendszerének fejlődési folyamatában, hogyan képes egyesíteni az igazságosság etikájának (*ethics of justice*) és a gondoskodás etikájának (*ethics of care*) alapelveit a hazai gyermekvédelmi rendszer? A hazai gyermekvédelem ebben az esetben nem a reflexivitást választja, hanem a kontroll új útjait keresi, a felelősséget az egyének és családok szintjére helyezi. Rácz szerint lehetséges kiútként egy olyan egyensúlyon alapuló rendszer kiépülése szükséges, mely egyszerre adaptálja az igazságosság etikájának eszményét szabályok formájában, valamint integrálja a gondoskodás etikáját az egyéni igényeket középpontba állítva. A képessé tevés folyamata egyúttal bizonyos szintű kontrollt is igényel, ennek hiányában a rendszer továbbra is hozzájárul a rendszerszintű problémák fenntartásához.⁴

Rácz Andrea könyve alapvető olvasmány lehet a gyermekvédelem területén tevékenykedők, kutatók számára, azonban ennél sokkal többre is vállalkozik. A gyer-

³ 35 delegált válaszolta meg írásban azt a kérdést, hogy „Jó szülő-e az állam”, s indokolta is meg válaszát.

⁴ Idézi Fox Harding és Tom Cockburn szerzőket.

NYITOTT SZEMMEL – Recenzió

mekvédelmet társadalmi beágyazottságában vizsgálja, annak reflexivitását, az állami kontroll határait hangsúlyosan elemzi. A későbbi kutatási eredmények szintén szemléletesen alátámasztják és erősítik az általa kijelölt fejlődési irányokat, a hazai gyermekvédelmi rendszer széttöredezetttségét.